

Přibližně ve stejné době, kdy 11. září 2001 začali záchranáři prohledávat trosky Světového obchodního centra a část zbořeného Pentagonu, prohlásily Spojené státy, že jsou ve válce s terorismem. Teroristé okamžitě vyhlásili, že americká odvěta je zaměřena proti islámu. Obě strany pak líčily konflikt takovým způsobem, jako kdyby byla ohrožena celá budoucnost současného mezinárodního systému. Reakce jejich stoupenců a spojenců tento postoj jen potvrzovaly. Proto by mohla být situace, která vznikla, označena jako třetí světová válka. Nicméně první útok byl podniknut sítí politických aktivistů, kteří měli svůj štáb v jedné z nejubožejších zemí světa a byl zaměřen proti té nejmocnější zemi na světě. Když 7. října zahájily Spojené státy odvetu, bylo to ve formě umírněné letecké kampaně, která v podstatě měla rozhodnout výsledek dlouhodobého boje o moc v Afghánistánu. Z toho hlediska to byla jen jedna z mnoha šarvátek třetího světa. To však podobě třetí světové války, tak jak si ji představujeme, neodpovídá.

Jak se tato válka bude v budoucnu nazývat, to se zatím neví. Třicetileté válce se také hned neříkalo třicetiletá, když v r. 1618 začala. Americká válka za nezávislost i občanská válka za zrušení otroctví by také byly vykládány jinak, pokud by vyhrála druhá strana. Tzv. Velká válka se stala první světovou válkou až když měla své pokračování, kterému mělo být mírovými smlouvami vlastně zabráněno. To vedlo k představě, že světové války přicházejí za sebou jako série, podobně jako třeba afghánské války v časech britského impéria, takže příští, třetí světová válka by měla být ohromná a rozsah ničení by měl být také vyšší. Konflikty třetího světa jsou ale spíše jakýmsi šarvátkami a tomuto modelu neodpovídají. Zřejmě nebudou mít větší rozsah, ani kdyby organizace Al Kajda pokračovala ve svých útocích s ještě větší intenzitou.

Kontrast mezi vysokými politickými cíli a omezenými vojenskými prostředky dává této válce zvláštní kvalitu, což za současného stavu vývoje mezinárodních struktur není ani paradoxní, ani nezvyklé. Nejde zde o „revoluci ve vojenských věcech“ jako takovou (revolution in military affairs). Největší revoluce probíhá v oblasti strategie, a to právě kvůli protikladu mezi vlivem nových technologií na koncepci vedení konvenční války a typy válek, jež byly vyvolány politickými změnami postimperálního období.

V mezinárodní politice šlo vždy na jedné straně o kapitálový, technologický a vojenský zápas o politickou převahu mezi hlavními mocnostmi, na straně druhé o lokální konflikty v sociálně zdevastovaných společnostech, které získaly mezinárodní význam pouze do té míry, do jaké se o ně zajímaly hlavní světové mocnosti. Spojené státy byly po r. 1989 připraveny vést pouze první typ války, která však byla právě z důvodu skončení studené války velmi nepravděpodobná. Zároveň se začaly zabývat otázkou, zda by bylo žádoucí se angažovat i ve válkách druhého typu, které se stávaly díky ukončení velmocenského soupeření stále častější. Pokud se tedy ukáže, že právě probíhající válka proti terorismu bude mít pro svět dlouhodobé důsledky, mohl by to být důvod, aby byla označena jako třetí světová válka.

Byl by to souhrnný pojem pro označení řady nejrozumnějších konfliktů postimperiálního věku, a zároveň by se tím vymezily i hranice ve kterých by byly Spojené státy ochotny přijmout vůdčí roli při jejich řešení a ukončení. Přestaly by se tak omezovat jen na závazky, které zůstaly pro předchozích válek, jež vedly.

Ve válce s terorismem

Závažnost lidských, materiálních a ekonomických škod způsobených útoky z 11. září - jejich naplánování, odvaha, bezohlednost a rozsah - soustředily pozornost na principy činnosti teroristické sítě Al Kajda, v čele s Usámou bín Ládinem. Téma terorismu bylo zdůrazněno následnými útoky za použití antraxu na několik politiků a média. Útoky měly značné a zřejmě nezamýšlené vedlejší účinky. Protože zárodky antraxu byly posílány poštou, některé unikly ven a kontaminovaly další dopisy a zařízení americké poštovní služby. Obětí bylo sice málo, ale podstatným je, že se podařilo narušit každodenní, běžný život. Celá společnost byla vystavena nebezpečí útoku biologických a chemických zbraní. I když jak se zdá mezi zásilkami antraxu a únosy letadel, které je změnil v řízené střely, není žádná spojitost, kombinace obou forem útoku podpořila názor, že tím nejdůležitějším současným bezpečnostním úkolem je boj s terorismem. Prezident George W. Bush vždy - od samého počátku - prohlašoval, že nepřitelem v této válce je „terorismus“.

Vyhlášení války terorismu v sobě obsahuje normativní prvek, který stanoví, že jisté typy chování jsou nepřijatelné, a že pachatelé mohou očekávat, že jejich akce budou zmařeny a oni sami budou potrestáni. Co může být pod slovo terorismus zahrnuto a co vyloučeno? Existuje mnoho činů, které mohou být označeny jako „teroristické“, ať už jsou spáchány z těch či oněch příčin. Z politických důvodů mohou být za teroristické označeny i některé metody, které byly použity jednoduše proto, že jejich původci třeba nemají možnost použít konvenční způsob boje.

„Naše válka proti teroru začíná s Al Kajdou, ale nekončí tam,“ prohlásil prezident Bush ve svém projevu k americkému Kongresu 20. září. „Neskončí dokud každá teroristická skupina s globálním dosahem nebude identifikována, zastavena či poražena.“ [1] Není to ale příliš šťastné vymezení. Podle něj je rozhodujícím vzdálenost, na kterou může být útok podniknut, ne motivy, rozsah a následky teroristického útoku. Skutečnou prioritou jsou pak teroristé, kteří mohou zasáhnout území Spojených států. Války jsou ale vedeny mezi politickými protivníky, ne proti určitému druhu taktiky. Bushův projev navíc klade před Spojené státy téměř nesplnitelný úkol. USA by musely napadnout každou zemi, jmenovitě Irák, která by byla obviněna z toho, že podporuje terorismus, a musely by si předcházet země, jako jsou Írán a Sýrie, které masakry 11. září odsoudily.

Existují i jiné definice. Ve Spojených státech bývá mezinárodní terorismus definován jako „terorismus, dotýkající se občanů či majetku více než v jedné zemi“, přičemž terorismus je obvykle chápán jako politicky motivované násilí proti nebojovým cílům, vedené určitými skupinami nebo tajnými agenty.

Organizace Al Kajda o sobě nevyhlašuje, že bude bojovat za terorismus, ale snaží se veřejnosti představit jako někdo, kdo bojuje za islám, proti křesťanství a judaismu, což vlastně velmi připomíná slavnou „válku civilizací“ Samuela Huntingtona.

Usáma bín Ládín vyhlásil tuto válku po svém přesídlení ze Súdánu do Afghánistánu v r. 1996, krátce po pumovém útoku na kasárna Air Force v Dhahranu v Saúdské Arábii. Jeho

nábožensko-právní vyhlášení zvané „fatwa“ bylo vydáno jedněmi arabskými novinami v Londýně v r. 1998. Píše se v něm asi toto: „Rozhodnutí zabít Američany a jejich spojence – civilisty i příslušníky armády – je osobní povinností každého muslima, v každé zemi, kde je to jen možné, aby mohla být z jejich rukou osvobozena mešita Al-Aqsa (v Jeruzalémě) a Svatá mešita (v Mekce) a aby jejich armády odešly ze zemí islámu, byly poraženy, a tak bylo zabráněno aby už nemohly ohrožovat žádného muslima“ [2].

Prezident Bush spolu s britským premiérem Tony Blairem proto vynaložili značné úsilí na to, aby toto jeho tvrzení vyvrátili. Usáma bin Ládín v žádném případě nemluví za islám.

Nicméně hlavním cílem bin Ládira je mluvit jménem islámu, takže ať chceme nebo nechceme, ve skutečnosti se o válku o budoucnost islámu jedná, a tudíž i o vedení států s muslimským obyvatelstvem a o všechny konflikty, jichž se muslimové přímo účastní. Tyto konflikty představují značnou část současné mezinárodní agendy, zahrnují Blízký východ, Perský záliv, Balkán, střední a východní Asii, části Afriky. Země Severní Ameriky a západní Evropy mají značně silnou muslimskou populaci, mnoho muslimů přišlo právě z těchto problémových oblastí. Současný konflikt na tyto muslimské komunity jen upozornil, zvláště když se v nich během plánování a zahájení teroristických akcí ukrývali členové sítě Al Kajda.

Podle Al Kajdy a jejich ideových stoupenců se Spojené státy staly cílem útoku kvůli své samolibosti, hegemonismu a jako mocnost, která je ve stadiu úpadku. Na mezinárodní scéně USA prý jednájí ve jménu nepřátel islámu a odpadlíků. Základnou pro operace Al Kajdy se stal Afghánistán, jednak protože tam žije celá řada jeho členů, jež se naučili válečnému řemeslu během války proti sovětské okupaci, a potom také díky shodě názorů, zájmů a snadnější koordinaci aktivit s talibánským režimem.

Prohlášení Usáma bin Ládira, že jediným opravdovým islámským státem je Afghánistán za vlády Talibánu zpochybnilo legitimitu vlád Saudské Arábie, Egypta a ohrozilo Pákistán. Pokud by se ještě podařilo zastrašit Spojené státy, aby se neangažovaly, potom by Irák snadno obnovil své síly a Izrael by mohl být vymazán z mapy. Účast řady muslimských komunit na současných konfliktech proto jen zdůrazňuje význam aktivní i pasivní americké ochrany, respektive podílu USA při řešení probíhajících krizí.

Současný stav se velmi liší od válek třetího světa, tak jak se o nich uvažovalo na strategické úrovni v období studené války. Vycházelo se z předpokladu, že velmoci budou hrát stejnou, tj. dominující roli v mezinárodním systému, asi takovou jakou měly mocnosti v průběhu dvacátého století. Svět byl rozdělen do dvou velkých koalic, z nichž každá disponovala neomezenou ničivou silou, kterou se obě strany mohly vzájemně zničit. Že k tomu naštěstí nedošlo, se stalo jen díky vnitřnímu zhroucení a ideologickému zániku jedné z koalic v r. 1989. Od tohoto okamžiku začaly v mezinárodní politice dominovat konflikty.

Století hroutících se impérií vyvrcholilo rozpadem Sovětského svazu a dalších mnohonárodních států, jež byly až dosud spoutané většinou tzv. komunistickými režimy. Boje a konflikty, ze kterých vyrůstala Al Kajda, byly jen vedlejšími produkty procesu dekolonizace, jež byl uveden do pohybu oběma světovými válkami a vznikem nových států, z nichž některé byly velmi nestabilní, jiné byly zachváceny konflikty. Na Balkáně a v Perském zálivu dodnes doznívá chaotický konec Rakouska-Uherska a Otomanské říše po první světové válce. Konflikty v Kašmíru a neustálé spory mezi Araby a Izraelci začaly až poté, co se Británie po skončení druhé světové války stáhla z těch nejproblémovějších částí svého impéria. Zmatky ve střední Asii nastaly v důsledku posledních politických opatření konce studené války a náhlým zhroucením sovětské správy.

Na rozdíl od konfliktů mezi velkými mocnostmi, do kterých jsou zcela přirozeně zatahováni i případní spojenci, konflikty mezi slabými státy by měly být omezeny jak co do jejich rozsahu, tak i vlivu na okolní země. Tak se k nim stavěl celý západní svět i OSN: jako k subjektům intervence, jež je pro řešení konfliktu nezbytná. O intervenci se rozhodovalo případ od případu na základě určitých kritérií. V šedesátých letech ale nebylo pro USA problémem vyhlásit, že celá řada bojů proti povstalcům v jednotlivých zemích je vlastně součástí boje proti komunismu. Na vše bylo pohlíženo přes prizma studené války, čímž byly často zastírány zvláštní rysy jednotlivých konfliktů a skutečné motivy jejich účastníků.

Nyní takovýto zjednodušující pohled mají nepřátelé Spojených států. V jejich pojetí mají všechny konflikty globální charakter, jsou součástí celosvětového zápasu. Prezident Bush ukázal, že je připraven se této výzvě postavit. Ve své řeči k představitelům států ze střední a východní Evropy ve Varšavě 6. listopadu 2001 tuto válku spojil s velkými ideologickými výzvami minulosti:

„Podobně jako dříve fašismus a totalitní režimy, tito teroristé - Al Kajda, talibánský režim, který je podporuje, a další teroristické skupiny na celé světě, se snaží vnutit své radikální myšlenky prostřednictvím hrozeb a násilí. Vidíme stejnou netoleranci k těm, co nesouhlasí, stejné šílené globální ambice: stejné brutální odhodlání řídit veškerý život.“

Tímto způsobem mohou být alternativní války třetího světa koncipovány jako ozbrojený zápas s vysokými politickými ambicemi a globálními následky. Jejich vývoj je podobný vývoji dvou předcházejících světových válek. Je to model, který jako větrný vír přitahuje všechny ostatní konflikty a mění jejich charakter. Za takových okolností aktivní účast a dokonce i vojenská intervence v konfliktech třetího světa přestává být otázkou volby a stává se strategickým imperativem.

Symetrické a asymetrické války

Všichni očekávali, že třetí světová válka bude tou „nejvyšší destruktivní symetrií“, avšak válka, která právě probíhá, je naprosto asymetrická. Ideální model symetrické války zahrnuje dvě válčící strany, s přibližně stejně velkým vojenským potenciálem. Výsledek je určován vytvářením rozhodujících výhod: jedna strana má lepší výcvik, taktické dovednosti, strategickou předvídavost, technologické inovace, v průběhu války dokáže lépe zmobilizovat zdroje státu. Pokud se jedná o skutečnou symetrii, vítězství bude dosaženo díky vyčerpání druhé strany, když vzájemné ničení dosáhne bodu, kdy i malá převaha toho, co zbývá, může znamenat velký rozdíl.

Za vítězství v klasickém modelu třetí světové války lze pokládat i situaci, kdy druhé straně povolí nervy a ustoupí, protože protivník má lepší technologii, jež byla získána během závodů ve zbrojení, a je ochoten riskovat. Ovšem pokud by bylo vzájemné zničení skutečně jisté a ozdravení po jaderném úderu příliš nepravděpodobné, je celá politika odstrašování respektive jaderná válka vlastně iracionální. Proto byla prováděna veškerá opatření, aby bylo této válce mezi supervelmocemi zabráněno. S koncem studené války toto nebezpečí skutečně pominulo.

Pro Spojené státy začala druhá světová válka překvapivým úderem, a právě takový začátek třetí světové války popisovala vojenská odborná literatura, která během studené války vycházela. Předpokládalo se, že překvapivý úder bude veden na jedno či více velkých měst, téměř jistě to měl být New York a Washington. Jistá podobnost s těmito údery může být

spatřována v oblacích prachu, který se vznášel nad Manhattanem 11. září, a tím, že Světové obchodní středisko v New Yorku bylo označeno za „ground zero“ („nulový bod“ - epicentrum), tj. termínem, který byl poprvé použit těmi, co měřili následky jaderného výbuchu. Zřejmě velmi podobně to cítili i teroristé: v roce 2000 byla při sledování sítě Al Kajdy zachycena zpráva, že bin Ládín chystá proti Spojeným státům něco jako „Hirošimu“.

Antraxový útok sám o sobě nemůže být pokládán jako akt „hromadného ničení“, ačkoli jeho použití ukázalo, že i malý útok může mít „velký účinek“ tím, že vyvolá strach z biologického napadení. Varování před úsilím Al Kajdy získat zbraně hromadného ničení, neexistence jakýchkoli zábran při jejich použití, se stalo hlavním tématem prohlášení všech představitelů koalice. Například prezident Bush v již zmínovaném projevu ve Varšavě řekl: „Nebudeme čekat, až pachatelé masové vraždy získají zbraně hromadného ničení.“ Když pak Talibán vyklidil Kábul, byly nalezeny důkazy, že se skutečně zajímal o jaderné i chemické zbraně. Usáma bin Ládín byl připraven tímto způsobem zvýšit bojový potenciál své organizace (group's capabilities).

V mnoha ohledech byla tím nejvíce překvapivým prvkem této alternativy třetí světové války její naprostá asymetrie. Ideálním typem asymetrické války je totiž takový model, který se skládá ze dvou nepřátelských, zcela nesouměřitelných vojenských potenciálů. Výsledek střetnutí je určen vyšší schopností najít relativně vhodnou protiváhu potenciálu druhé strany. V tomto případě se ale poslední světová supervelmoc, mající naprostou vojenskou převahu ve všech směrech, ocitla v konfrontaci s nestátní jednotkou (non-state entity), s velmi omezenými, skromnými prostředky.

Spojené státy doufaly, že díky využití možností, které nabízí „revoluce ve vojenských věcech“, budou neporazitelné. Že příští války budou tzv. války třetí generace (third wave), založené na informační ekonomice, podobně jako byly předchozí války založeny na produktech, jež přinesla zemědělská a průmyslová revoluce. Místo toho se dostaly do situace zcela odlišné než ta, ve které chtěly bojovat. Ocitly se ve válce s nepřítelem, který našel úkryt v horském terénu, nedostupném pro vojenskou techniku. S nepřítelem, který je rozptýlen po celém světě a je schopen zaútočit na Spojené státy přímo v jejich vlastní zemi (homeland). Jeho značná slabost, co se týče konvenčních vojenských prostředků, je nahrazována bezohledným nasazením teroristických prostředků.

Použití „nízké“ technologie způsobuje, že západní vysoká technologie se obrací sama proti sobě. Kleště, jež byly použity při únosu letadla, představují jen jinou verzi nože, který byl po staletí užíván v pouličních bitkách. Odhaduje se, že přímé náklady na útoky 11. září byly asi 100 000 dolarů. Tato vydání se organizací Al Kajda vrátily přinejmenším milionkrát. Byl způsoben mezinárodní ekonomický pokles, zejména byla ochromena letecká doprava a turistika. Zvýšila se vydání na vnitřní bezpečnost, nemluvě o ceně vojenských operací na zastavení hrozby ze strany Al Kajdy. To jsou jen další náklady, jež mohou být přidány k hrozným lidským obětem.

Připravenost Al Kajdy kdykoli převzít iniciativu, ochota umírat na následky svých vlastních vojenských operací, nutí americkou vládu se intenzivně zamýšlet, jak bránit zemi, kde společně žijí a pracují miliony lidí, kteří závisí na vzájemně spojených energetických, dopravních a komunikačních systémech. Pokud je taktickým cílem Al Kajdy zabít co nejvíce lidí, co možno nejokázalejším způsobem, vyvolat paniku a rozložit infrastrukturu, potom jsou Spojené státy tím nejvhodnějším cílem, i když jsou snad jednotlivé budovy a určitá zařízení celkem dobře chráněny. Navíc volba cílů se nemusí omezovat jen na vlastní území Spojených států.

Zim

Spojené státy reagovaly na útoky standardní donucovací leteckou kampaní. Poskytly však obraz velmocí, která byla dezorientována malou silou, nabízející jen něco málo „strategických“ cílů, které stojí za to aby byly zničeny, ale která stále disponuje těžko zjištěnými, „přesně naváděnými“ prostředky, které mohou zasahovat civilní cíle. Novinář Maureen Dowd to vyjádřil takto: „My jsme kultivovaní, oni jsou krutí. My žijeme na přelomu tisíciletí, oni ve středověku. My létáme v B-52, oni jezdí na koních. A přece nás přechytračili.“ [3] Národ, který vymyslel „oddělení pro styk s veřejností“ a ovládá světová média, byl překonán protivníkem, který s veřejností komunikoval pouze prostřednictvím melodramatických prohlášení, jež byla odesílána ze země, která zakázala televizi. Když se posléze strategie přesunula na podporu místních spojenců, ukázalo se, že tím nejdůležitějším, čeho bylo zapotřebí, byla potrava pro koně. Většina použitých prostředků spíše patřila imperiálním válkám 19. století, a co se týče zrady a přeběhlků, mohli bychom jít do minulosti ještě dál.

Podle amerického ministra obrany Donalda Rumsfelda se jedná o zcela nový typ války, „jaké ještě nikdy náš národ nečelil“ [4]. Tato válka má skutečně řadu zcela jedinečných prvků, některé z nich jsou však více méně známé. Mezi ně patří hlavně ty, které se vyskytovaly ve všech občanských válkách v minulém půlstoletí, kdy se povstalci snažili rozrušit základy daného státu.

Terorismus vždy byl a je běžnou taktikou slabých proti silným. Místo aby byly útoky zaměřeny na armádu a policii, jež mají na starost obranu státu, proti němuž bojují, slabší strana se tyto organizace snaží obejít tím, že útočí na nejzranitelnější místa občanské společnosti. Jde o široké spektrum cílů a prostředků, od atentátů na nejvyšší politické představitele, přes nerozlišující útoky proti civilnímu obyvatelstvu, s varováním nebo bez varování, až po sabotáže, které ohrožují základní funkce státu. Gerilové skupiny na rozdíl od tradičních armád neusilují o to, aby obsadily a udržely určité území. Potřebují spíše čas, ne prostor, protože dokáží přežívat a zároveň podnikat pravidelné útoky, zatímco jejich nepřítel postupně ztrácí trpělivost a stává se nevěrohodným. Stejně jako u konvenčního konfliktu, za vítězství, úspěch, se pokládá dosažení žádoucího politického cíle. A ten potom závisí na takových prvcích, jakými jsou hlavní vojenský cíl, schopnost vytrvat a dokončit operaci, a ne jen podnikat izolované útoky, popularita u obyvatelstva. Té mj. velmi pomáhají úspěšné vojenské operace.

Pokud existuje nějaký model, jenž připomíná operace Al Kajdy, potom je to stará anarchistická koncepce „propaganda skutky“. Tato koncepce ospravedlňuje teroristické činy (většinou vraždy) jako prostředek, který napomáhá rozvracení starého řádu, jako demonstrace toho, že ti, kteří se tváří jako všemocní, jsou ve skutečnosti zranitelní. Zvláště hrůzné činy způsobí, že vládnoucí třída ztratí nervy, ale současně jsou jimi inspirovány masy. Část této strategie předpokládá, že by ze strany státu mohly být zahájeny určité akce, odvěta, aby si vládnoucí třída zachovaly své společenské postavení. Každý trestný útok však otevře oči masám a posílí jejich hlad po spravedlnosti a skončení útlaču.

Globální dosah hromadných sdělovacích prostředků znamenal, že „čin“ spáchaný 11. září měl vůbec největší publikum na světě, větší než kterékoli jiné zahájení války kdykoli v dějinách. Jeho politický dopad a následné dramatické obrazy ovlivňují všechny konflikty, které Al Kajda chtěla ovlivnit.

Slabší mohou porazit silnější pouze v tom případě, že dokáží přežít, aby mohli zahájit zničující operace, změnit skrytou a ještě nerozvinutou podporu na polické hnutí, jež nemůže být zastaveno žádnými, vojenskými ani dalšími prostředky. Tímto způsobem vlastně určuje podmínky, za kterých bude reagovat ten silnější.

Nový světový řád a americká obranná politika

Kořeny organizace Al Kajda lze vysledovat až k válce *mudžahedínů* proti sovětské okupaci Afghánistánu, kdy byla vybudována Západem sponzorovaná výcviková střediska pro islámské bojovníky. Po jejím ukončení pak afghánští bojovníci odešli nejen do zemí střední Asie, na Střední východ, ale také do Evropy (Bosna a Kosovo) a východní Asie (Malajsie, Filipíny a Indonésie). Ačkoli propaganda stále zdůrazňuje pomoc, kterou poskytují Spojené státy Izraeli, což je nepochybně důležitý fakt pro muslimské komunity, zdá se, že tím kritickým bodem je koalice mezi Spojenými státy a konzervativními státy v oblasti Perského zálivu, jež vznikla po irácké invazi do Kuvajtu v r. 1990. Více než na cokoli jiného si Usáma bin Ládín stěžoval na to, že americké ozbrojené síly vstoupily do jeho rodné země, Saúdské Arábie, do těsné blízkosti nejposvátnějších islámských míst.

Postoj západních států k mezinárodním událostem byl na počátku 90. let formován válkou v Perském zálivu. Prezident Bush starší nadšeně označil tento postoj jako „nový světový řád“, ale ve skutečnosti to pouze znamenalo, že došlo k určitému porozumění mezi Moskvou a Washingtonem, což mj. umožnilo, aby Organizace spojených národů konečně fungovala tak, jak původně fungovat měla. Irácká invaze mohla být odsouzena jako narušení jedné z těch nejzákladnějších norem mezinárodního pořádku - zásady neútočení (non-aggression). Vybudování koalice na osvobození Kuvajtu předpokládalo dodržování další základní normy - nevměšování se do vnitřních věcí (non-interference). Později ovšem někteří litovali, že právě dodržování této druhé normy zabránilo Spojeným státům ukončit vládu Saddáma Husajna. V dané době ovšem existovaly jisté praktické obtíže a geopolitická rizika, které postupu na Bagdád bránily, což také mělo vliv na to, že daná norma byla dodržena.

Tradiční přístup k zahraniční politice pokračoval i po skončení války v Zálivu. Procesy politické změny neměly být zahajovány a ukončovány vojenskými prostředky. Idea globalizace předpokládala postupný vznik mírového světa jako součást přirozeného vývoje. Po porážce tzv. státního socialismu ve studené válce jako jediný dominantní ekonomický model zůstal liberální kapitalismus. Volný trh byl doprovázen volným pohybem lidí a myšlenek. Mezinárodní obchod a nástup informačního věku otevíraly do té doby uzavřené státy. Stále více a více zemí se postupně demokratizovalo, a ty měly být podle teorie mezinárodních vztahů stále mírumilovnějšími a mírumilovnějšími.

Uvedený optimistický obraz ale nebyl v souladu se stále častějšími zprávami o korupci a špatných vládách států třetího světa, jejich vnitřních sporech, bídě, včetně hroutících se „nových trhů“. I velice umírnění komentátoři začali mluvit o „nastupující anarchii“, charakterizované „oslabující se mocí ústřední vlády a vznikem kmenových území a regionálních oblastí, nekontrolovatelným šířením nejrůznějších chorob a všudypřítomností války“. Spojené státy však stále ještě věřily, že stačí provést něco málo vojenských a ekonomických opatření a třetí svět bude uklidněn. Nicméně kdykoli se pokusily intervenovat, setkaly se s nesmírnými potížemi.

Na základě zkušeností zejména z Vietnamu a později z Libanonu ministr obrany Caspar Weinberger dospěl v prosinci 1984 k závěru, že klíčem je získání a udržení podpory veřejného mínění, což v první řadě vylučovalo především americkou účast v zdlouhavých, složitých a neřešitelných konfliktech [5]. Předpokladem pro to bylo, aby si USA mohly své války volit samy. Colin Powell, který pracoval spolu s Weinbergerem jako Reaganův poradce pro národní bezpečnost a později, za prezidenta George Bushe staršího a Billa Clintona, se stal předsedou

Sboru náčelníků štábů, si byl dobře vědom toho, jak je nebezpečné vylučovat nepředvídané události, nicméně stále se držel Weinbergerovy doktríny, i s jejími některými negativními důsledky.

Podle ní měla mít americká armáda vždy převahu, jasně definované cíle, měla být zasazena rychle, s minimálními ztrátami. Pokud by nebylo možné vyhnout se scénáři, který v sobě zahrnuje další problémy a nemá přesný cíl, akce by neměly začínat bez vypracované strategie jak z vyřešit případné komplikace. Na základě této teorie zřejmě vznikla nutnost rozlišovat mezi pojmy „válka“ (war), definovaná jako „velké bojové operace“ (large-scale combat operations) a „mimoválečné operace“ („operace jiné než válka“ - operations other than war), jež zahrnovaly demonstraci síly, vynucování a udržování míru, boj proti terorismu a potlačování povstání [6]. Následující desetiletí byla tato koncepce často prověřována, protože Clintonova administrativa si stále vymýšlela různé důvody proč nemohou být ozbrojené síly použity, a jak by ty rádo by válečné „operace jiné než válka“ měly vlastně vypadat.

V tomto období se Pentagon především soustředil na tradiční války a na odvěky problém jak se postavit agresi. Konec studené války znamenal, že alespoň v Evropě problém zastavení agrese přestal existovat. V Asii však komunistické režimy stále existují a USA musí být připraveny dostát svým závazkům v Jižní Koreji a - což je velký problém - Tchaj-wanu. Z konzervativních států Perského zálivu se staly téměř spojenci, a tak k americkým závazkům přibýlo ještě zadržování Iráku. Standardní obrannou politikou se stala koncepce „dvou velkých válek“ (two-major-wars), čímž je míněno, že Spojené státy by měly být schopny se současně účinně postavit agresi ze strany Iráku a Severní Koreje.

Stále přetrvávala představa klasické války, zejména když se její strategie úspěšně uplatnila během operace Pouštní bouře, při které bylo využito všech zkušeností amerického vojenského plánování od porážky ve Vietnamu. Po Vietnamu se americké vojenské myšlení vrátilo k typu kampaní, jež byly relativně bez potíží, a které se osvědčily ve druhé světové válce. Byly založeny na technologické převaze, skvělé organizaci, na manévru pohybem a palbou, využívanou k ničení protivníka (opposing force). Návrat tohoto způsobu uvažování byl patrný zejména přijetím doktríny kombinovaného vzdušného a pozemního boje (Air-Land Battle) v r. 1982. Jejím cílem bylo stanovit obecné principy pro jakoukoli válku, a ne jen pro bojiště NATO ve střední Evropě. Znovu byl kladen důraz na manévr, ničení, bojiště bylo všude kolem. Úspěšná operace byla charakterizována „iniciativou, hloubkou, rychlostí a časovým sladěním“ (Field Manual 100-5, DoD, 1982). Přesvědčení, že všechny důležité války mohou být vyhrány tímto způsobem bylo ještě posíleno chybnou interpretací vietnamské války plk. H. Summerse, který popíral, že jejím základem byla tradiční gerilová válka [7]. Proto polní předpis FM 90-8 Couterguerrilla Operations, zabývající se akcemi proti ozbrojeným protivládním jednotkám, vyhlášoval, že „základní principy kombinovaného vzdušného a pozemního boje (Air-Land Battle) mohou být použity i v protipovstaleckých operacích“.

Vliv koncepce Air-Land Battle byl patrný i ve válce v Perském zálivu. Na základě jejího úspěšného použití vznikl názor, že „revoluce ve vojenských věcech“, založená na technologickém pokroku, zajistí Americe převahu v informačním prostředí, a tím také na bojišti. Před 11. zářím toto přesvědčení sdílela i Bushova administrativa. Ještě v květnu 2001 prezident Bush prohlášoval, že „armáda budoucnosti nebude ani tak velká, jako rychlá a mobilní, bude se opírat o technologie stealth, vysoce přesné zbraně a informační technologie“ [8]. Domyšleno do důsledků, na základě této teorie bychom mohli očekávat válku bez slz, vedenou na velké vzdálenosti s velkou přesností, která ohrozí tak málo osob, jak jen to bude možné -

nejlépe vůbec žádné. Hlavním cílem (objective) bylo omezit bojová střetnutí (war-fighting) na bojiště. Ideálem bylo soustředění všech sil na nejdůležitější místo nepřítele, tzv. těžiště (centre of gravity), za které bylo označováno to nejslabší místo jeho politicko-vojenského systému.

Byl to úspěch operace Pouštní bouře, který udělal tento způsob vedení boje, jež tolik vyhovoval Američanům, značně nepravděpodobným - střetnutí na konvenčním bojišti, kde bude protivník zničen palebnou silou supervelmoci. Vojenská síla Spojených států se od dob Vietnamu značně zvýšila, a to i přes menší neúspěchy, jakými byl např. nezdařený pokus o záchranu íránských rukojmí v dubnu 1980 či ostudný ústup z Bejrútu. A právě na základě těchto nezdarů vznikl pojem „asymetrická válka“, který pojetí těžiště otočil. Přestal se týkat jen nepřítele, stalo se z něj něco, na co lze zaútočit jak ve Spojených státech, tak ostatních západních zemích. Vznikl cíl, jehož zničení by mohlo narušit stabilitu těchto zemí.

Formy asymetrie

Pojem asymetrický konflikt je znám již od sedmdesátých let. Vznikl na základě zkušeností z Vietnamu. Poprvé byl v oficiálním dokumentu Pentagonu - v doktríně všech druhů vojsk (Joint Doctrine) - použit v r. 1995 k označení střetnutí dvou zcela odlišných sil. Ve zprávě čtyřleté revize obrany (Quadrennial Defense Review) z r. 1997 [9] se píše: „Převaha Spojených států v konvenční oblasti může způsobit, že protivníci použijí... asymetrické prostředky útoku jak proti našim zájmům v cizině, tak proti Američanům doma.“ Pocit úzkosti byl vyjádřen i ve zprávě Národní univerzity obrany z r. 1998, která charakterizovala asymetrii jako „nečestný boj“ (not fighting fair). Díky politickým debatám se tento výraz začal používat obecně.

Strategická revize obrany všech druhů vojsk (Joint Strategy Review) z r. 1999 dále definovala asymetrický přístup jako vedení boje, jež se snaží „obejít či podřýt americkou sílu, využitím slabých míst USA, za pomoci metod, které se podstatně liší od operací, které Spojené státy očekávají. Tyto mohou být použity na všech úrovních vedení boje - strategické, operační a pozemní taktické - napříč celým spektrem vojenských operací“.

Takto definovaný pojem ztrácí jakoukoli specifičnost a stává se vhodným východiskem pro analýzu různých strategií, zaměřených na boj proti Spojeným státům. Spíše než na rozbor záměru protivníka se soustřeďuje na vyhodnocení všech bezprostředních ohrožení (informační válka proti důležité infrastruktuře, zbraně hromadného ničení). Důležitý plánovací dokument Joint Vision 2020 [10] se na rozdíl od svého předchůdce Joint Vision 2010 touto problematikou již zabývá, ale redukuje ji v podstatě na hrozbu balistických střel dlouhého doletu. Později bylo celkem logicky argumentováno, že asymetrie funguje oběma směry, a že tedy i americké vysoce přesné řízené střely dalekého dosahu mohou být také příkladem asymetrie, ovšem takto pojatá koncepce asymetrie ztrácí jakýkoli smysl.

Pokud se budeme držet původní, nejjednodušší definice, vidíme, že asymetrické metody používají slabí proti silným a zvolené postupy závisí na analýze zranitelných míst silného. V oficiálním pojetí asymetrie se odrážejí politické debaty o zranitelných místech na území USA, jimž však chybí rozbor plánů a záměrů možných protivníků (navíc tyto debaty mohou možné protivníky v leccems inspirovat).

Myšlení „třetí generace“ se na příklad soustřeďuje na informační systémy, ne jen na bezchybně provedené údery na vojenská zařízení na velké vzdálenosti. Dochází k přesunu směrem k civilním cílům. Protože se životně důležitá společenská infrastruktura stává stále více

a více závislou na počítačových technologiích, protivníkům se zde nabízejí nové cíle. Pro naši kulturu, která vychází z předpokladu, že nejlepší vojenské strategie jsou ty, jež způsobují co nejméně ztrát, je představa protivníka, jenž se zaměřuje na infrastrukturu vyspělé společnosti, jak uklidňující, tak alarmující. Následky přímých útoků (direct hurt) budou mírné, ale rozhodující budou nepřímé škody (indirect hurt), tj. zhroucení dopravy, bankovníctví, zdravotního systému. Nepřítel, který dokáže zmobilizovat armádu softwarových specialistů, je schopen za využití elektroniky rozvrátit celou moderní společnost. Časté případy, kdy jsou určité firmy, společnosti, organizace, včetně armády, napadány počítačovými piráty, dokazují, že tato hrozba není nereálná, i když se v odhalených případech zatím spíše jedná o tzv. hackerství (většina těchto útoků má buď politické či kulturní pozadí, ale nemá za cíl rozvracet ekonomiku nebo sociální strukturu). I kdyby snad nějaký protivník zkusil v současné době provést něco většího, výsledkem by bylo pravděpodobně pouze větší rozrušení systému (mass disruption), doprovázené sice značně nepříjemnými problémy a zmatkem, ale nenastala by hromadná zkáza (mass destruction), respektive zničení či zhroucení systému (collapse).

Vývoj společnosti přinesl i další změny, které vytvářejí nová zranitelná místa. Vyspělá západní společnost vstoupila do „post-heroické“ fáze. Především se to projevuje vzrůstající neochotou vystavovat mladou generaci nebezpečí ve válce, i když se jedná o profesionální vojáky (all-volunteer forces). Vietnam, Libanon v 80. letech, Somálsko v 90. letech ukázaly, že tolerance americké veřejnosti ke ztrátám je velmi nízká. Pokud by snad mělo být dosaženo vítězství s velkými ztrátami, veřejné mínění se raději plánované akce vzdá. Tato skutečnost je vyjádřena i polním předpisu pozemní armády FM 100-5 z roku 1993:

Americký lid očekává rozhodné vítězství a odmítá zbytečné oběti. Dává přednost rychlému rozhodnutí konfliktu a vyhrazuje si právo zvážit svou podporu, jestliže žádná z těchto podmínek nebude splněna.

Nejhorším asymetrickým ohrožením by bylo použití chemických, biologických a jaderných zbraní. To také udává směr debat o tzv. superterorismu. Pečlivě byla prozkoumána obrana vlastního amerického území (homeland), zvláště po teroristických akcích v 90. letech – první útok na Světové obchodní centrum (1993), sarin v tokijském metru (1995), pumový atentát na americké velvyslanectví ve východní Africe (1998). Před 11. zářím nepřesahoval počet obětí i toho nejhoršího teroristického útoku vedeného konvenčními výbušninami několik stovek. Romány i politické analýzy 90. let popisovaly atentáty, jež byly provedeny běžně dostupnými prostředky, případně uneseným letadlem. Počet obětí nikdy nepřesahoval několik tisíc. Největší obavy byly z použití zbraní hromadného ničení.

Analýzy rozlišovaly a) „normální“ terorismus, používající konvenční výbušniny, s počtem obětí maximálně několika set osob. Nejhorším atentátem tohoto druhu byl výbuch v dopravního letounu PanAm, Flight 103, nad skotským městem Lockerbie, při kterém zahynulo 278 osob. Teroristické organizace tohoto typu by byly tvořeny nestátními skupinami, případně by měly státního sponzora.

b) „Superterorismus“ počítá s použitím chemických, biologických, a dokonce i jaderných zbraní. Počet obětí by byl několik tisíc, případně i více. Akce tohoto druhu by mohly být realizovány pouze se státní pomocí.

Superterorismus by měl skutečně velmi vážné následky, ale jeho pravděpodobnost je velmi nízká. Skeptici dokonce tvrdí, že bychom se měli raději soustředit na ty nejpravděpodobnější

situace a superterorismem se nezabývat. Podle nich nejsou zbraně hromadného ničení pro teroristy snadno dostupné, a pokud ano, určité by měli problémy s jejich manipulací. Navíc pokud mají teroristé jasný strategický cíl, jejich záměrem je, aby měli co nejvíce diváků, a ne co největší počet mrtvých.

Navzdory značným obavám z nástupu masového terorismu byly do roku 2000 incidenty s velkým počtem obětí poměrně vzácné, takže i ti, co tuto hrozbu brali nesmírně vážně, museli souhlasit s tím, že „nová éra... terorismu nenastala“ [11]. A po pumovém atentátu v Oklahoma City se terorismus s velkým počtem obětí spíše jevil jako vnitřní, domácí záležitost, a ne jako mezinárodní problém.

Dokonce i studie, které se po 11. září ve svém varování před superterorismem ukázaly velmi jasnovidné, se nezaměřovaly na organizaci Al-Kajda. Známá Hart-Rudmanova komise jako nejvážnější hrozbu identifikovala „nevyhlášené útoky na americká města“. Předpokládala, že „terorismus bude přitahovat mnoho slabých států jako atraktivní, asymetrický způsob, jak oslabit vliv velkých mocností. Proto budou teroristické útoky podporované určitým státem stejně ne-li více pravděpodobné jako útoky nezávislých, s nikým nespojených teroristických skupin“ [12]. Jako nejpravděpodobnější útočníci se znovu objevily Severní Korea a Irák, takže obraz ohrožení byl ve skutečnosti jen opakováním standardních scénářů užívaných při obranném plánování již dříve.

Důraz kladený na rozdíl mezi normálním terorismem a superterorismem byl zřejmě značně přehnaný. Teorie, která tvrdila, že superterorismus bude většinou důsledkem spiknutí, jež bude mít svůj zdroj v nějakém problémovém státu (rogue state) a pravděpodobně se vynoří až v průběhu určité probíhající krize, byla popřena organizací Al-Kajda. Právě tato organizace může být charakterizována jako nestátní, s členy v mnoha zemích světa, které se podařilo vybudovat v Afghánistánu s tichým souhlasem talibánského režimu své ústředí (headquarters). Nejedná se tedy o teroristickou organizaci podporovanou státem, ale jde zde o stát, který je podporován teroristy. Navíc Al-Kajda našla způsob, jak usmrtit tisíce obětí, bez pokročilé techniky i bez jedovatých látek, jen díky pečlivému plánování a výcviku. Vlastně by nás to nemělo ani překvapit. Již jednou se Al-Kajda pokusila spáchat atentát, který měl způsobit co nejvíce obětí. Po útoku na Světové obchodní centrum v r. 1993 bylo šest mrtvých a asi tisíc zraněných. Mezi dalšími neúspěšné pokusy patří: plán z r. 1995 na zničení jedenácti amerických civilních letounů nad Pacifickým oceánem, v prosinci 1999 byly zmařeny útoky na oslavy milénia v Izraeli a ve Spojených státech. 7. srpna 1998 byly podniknuty atentáty na americká velvyslanectví v Keni a Tanzanii, při nichž bylo zabito 300 osob, včetně 12 Američanů, a zraněno více než 5000 osob.

Zkušenosti se sebevražednými atentáty také existují. Sebevražedný pumový atentát na americké velvyslanectví v Bejrútu v dubnu 1983 a útok na kasárna námořní pěchoty, jenž následoval po šest měsíců a způsobil 231 mrtvých, urychlily stažení Američanů z Libanonu [13].

Již v lednu 2001 ředitel CIA George J. Tenet hlásil, že jeho prioritou se stává boj proti terorismu, protože se zvyšují jak operační schopnosti teroristů, tak jejich technologická úroveň. Civilní cíle by měly být podle něj lépe chráněny. „Usáma bin Ládín je jeho celosvětová síť spolupracovníků a pomocníků zůstává nejaktuálnější a nejvážnější hrozbou... schopnou napláňovat hromadné útoky, s minimálním nebo vůbec žádným varováním.“ [14].

Superterorismus ovlivnil vojenské myšlení také v jiném ohledu. Richard Betts v r. 1993 odhadoval, že při rozprášení antraxových spor nad Washingtonem D.C. by byly miliony obětí. Zdá se totiž, že skupina Al Kajdy, která organizovala útoky 11. září, se také zabývala možností

použít zemědělského práškovacího letadla pro rozprášení bojových biologických látek, ale tuto myšlenku opustila, protože se jí zdál výsledek příliš nejistý. R. Betts položil otázku, zda tvář v tvář takovému nebezpečí je skutečně tou nejlepší obranou ústup, jak se často děje. „Spojené státy by se neměly vzdávat svých širších politických zájmů, ale měly by postupovat obezřetněji v oblastech - zvláště na Středním východě - kde se tyto širší zájmy kříží se základním imperativem, kterým je zabránit hromadnému ničení (mass destruction) uvnitř amerických hranic“ [15]. Z toho plyne závěr, je-li superterorismus opravdu nevídaným, vedlejším produktem aktivní zahraniční politiky, prozíravá zahraniční politika by se měla vyvarovat přílišného zasahování do vnitřních věcí sousedních států.

Intervencionismus

Jak reagovat na boje v postimperiálním světě? Během 90. let se stalo zřejmým, že nový světový řád se bude vyznačovat spíše vnitrostátními než mezistátními konflikty, zejména v regionech, které mají ekonomické problémy a nezralé politické instituce. Bylo nutné pravidelně poskytovat nezbytnou pomoc kvůli jak humanitární nouzi (ale ne nezbytně), tak hlavně kvůli následkům, které sahaly dále než jen na bezprostřední okolí. Uprchlíci, zhroucení pořádku, kriminální činnost, obchod s drogami, subverze.

Jaký mohou mít vnitřní konflikty dopad na západní ozbrojené síly může být demonstrováno na situaci, jež vznikla po skončení války v Perském zálivu. Kurdové, kteří tehdy povstali proti režimu Saddáma Husajna, byli vystaveni kruté represí. Intervenující země sice zpočátku souhlasily, že jim není nic do vnitřních záležitostí Iráku, ale posléze byly donuceny se v jejich prospěch přece jenom dlouhodobě angažovat. Nad Irákem byla mj. zřízena bezletové zóna. Později musely zasáhnout i ve prospěch šíitské komunity, což vedlo ke zřízení jižní zóny. Pro vedení omezených vojenských operací existovaly i další důvody, včetně reakce na spiknutí s cílem zavraždění prezidenta Bushe staršího (v r. 1993) a krátkého bombardování Iráku (operace Pouštní liška v prosinci 1998), a dále kvůli tomu, že Saddám Husajn odmítl umožnit přístup mezinárodní inspekci k nejvíce podezřelým iráckým zařízením. Nikdy ale nedošlo k pokusu nastolit v Iráku nějaký nový režim silou zbraní.

Nejdůležitější konflikty, jež vytvořily podmínky pro vměšování se do vnitřních záležitostí států, které zacházely špatně se svým obyvatelstvem, byly ty, jež vznikly po rozpadu Jugoslávie: v Chorvatsku, Bosně a Kosovu. Odsud pochází souhlas s výjimkou, podle níž za určitých okolností mohou velmoc ignorovat zásadu nevměšování. To ovšem neznamená, že by západní politické normy měly být vnucovány státům, které porušují zákon, či dokonce těm, které vyžadují poválečnou rekonstrukci.

O tento typ konfliktů se v 90. letech Spojené státy příliš nezajímaly, protože jim příliš připomínaly Vietnam. Clintonova administrativa sice souhlasila, že intervenční politika může být prosazena jen se s pomocí Američanů, ale brzy se ukázalo, že to nebude tak snadné, zejména pokud se jednalo o zasazení pozemních sil. Do konce desetiletí - posledním příkladem bylo Kosovo - se vojenské operace omezovaly jen na letecké údery. Co se týká Pentagonu, kampaň v Kosovu nesměla narušit připravenost vést současně dvě války (two-war scenario) - proti Iráku a Severní Koreji [16].

Zatímco USA věnovaly hlavní pozornost státům, jež by mohly zaútočit na jejich spojence, mezinárodní společenství se stále více muselo zabývat státy, v nichž zuřily vnitřní války, ale které ležely mimo životní zájmy USA. Zásah ve prospěch spojenců vyžaduje rozhodnou, rychlou

konvenční vojenskou akci. Při řešení vnitřních konfliktů je naproti tomu třeba vytvořit takové podmínky, aby bylo možné zahájit politická jednání. Ozbrojené síly musí vést zvláštní operace proti nepříteli, jenž se může vynořit kdekoli. Spojené státy mají armádu připravovanou na boj proti rozsáhlé agresi (major aggression). Pokud by se v těchto vnitřních válkách angažovaly, potom by se pozemního boje (close combat) účastnili převážně spojenci a partneři, zatímco by Spojené státy poskytovaly zpravodajské pokrytí, logistiku a pravděpodobně i letectvo. Spojenci s tímto rozdělením úloh z počátku spokojeni nebyli, ale zdá se, že jej v celku přijímají, což se odráží například v koncepci chystaných evropských sil.

V r. 2000 byl pravděpodobný postoj nastupující Bushovy administrativy shrnut jeho budoucí poradkyní pro národní bezpečnost Condoleeou Riceovou:

Prezident si musí pamatovat, že armáda je zvláštním nástrojem. Může být použita pro zabíjení a právě proto byla i vybudována. Není to civilní mírová síla. Není to také politický rozhodčí. A rozhodně není určena k tomu, aby budovala občanskou společnost. Armáda je nejlépe využita, pokud slouží k prosazení jasných politických cílů, ať již třeba omezených, jakým bylo vypuzení Saddáma Husajna z Kuvajtu, či komplexních, jakým byla bezpodmínečná kapitulace Japonska a Německa za druhé světové války.

Z toho odvodila, že by americká intervence v „humanitárních krizích“ měla být pouze výjimečná. Kritéria pro takovou intervenci jsou v podstatě známa: prezident by se měl především ptát „zda je možné dosáhnout rozhodující převahy (decisive force) a zda je pravděpodobné, že akce bude úspěšná (effective). Zároveň musí být známo, jak a kdy případně se z konfliktu vyvázat (get out)“. Účast v humanitárních intervencích se tak přesunula hlavně na americké spojence [17].

Na konci září 2001, kdy Washington stále uvažoval nad tím, jak se co nejlépe vypořádat s Al-Kajdou, Pentagon vydal dlouho očekávanou zprávu o čtyřleté revizi obrany (Quadrennial Defense Review Report). Několik bodů sice reagovalo na aktuální události, ale základní zásady (basic policy) se v podstatě neměnily. I když se říkalo, že nastal „posun v základním pojetí“ (paradigm shift), nebylo na první pohled zřejmé, že by šlo o něco víc než přijetí přístupu, jež klade důraz spíše na „potenciál“ (capabilities) než na hrozby (threat-based approach). Z hlediska obranného plánování stále platilo, že je třeba „rychle zmařit útoky proti americkým spojencům a přátelům na jakýchkoli dvou válčističích, ve stejné době (in any two theatres in overlapping timephases). Rovněž se psalo, že je třeba „zničit útočnickou schopnost ovlivňovat ostatní státy konvenčními či asymetrickými prostředky, včetně chemických, biologických, jaderných a obohacených, vysoce výbušných zbraní“.

I když zpráva obsahovala poměrně dost odkazů na vedení asymetrické války (asymmetric warfare), většinou se vztahovaly k tzv. nepředvídaným válečným situacím a sloužily hlavně jako důvod pro raketovou obranu. Nebyly spojovány s nepředvídanými situacemi v malém měřítku (small-scale contingencies), jež mohou být nejlépe řešeny nasazením speciálních jednotek v úzké součinnosti se spojenci a přáteli [18].

Rozdíl mezi životně důležitými a méně důležitými zájmy není zas až tak moc zřetelný, zvláště pro účastníky určitého konfliktu, v němž jsou ohroženy jejich životní zájmy. Všechny strany mají tudíž stejný zájem na tom, přesvědčit Spojené státy, aby neintervenovaly. Hrozí velkým množstvím ztrát, obětí, a to přímo i na vlastním území Spojených států. V debatách o vedení asymetrické války jsou probírány i reakce islámského světa na americkou zahraniční politiku. Jednou z reakcí na tuto politiku jsou teroristické činy, a ty mohou být velmi kruté. Ale stojí za nimi požadavek, že by Spojené státy by měly pochopit, že se dlouhodobě angažují

v konfliktech, kterým by se měly raději vyhnout, a že ochrana ozbrojených sil by nemusela být vždy tím nejdůležitějším.

Vedení asymetrické války

Spojené státy přijaly pojem asymetrické války, ale připojily jej ke scénářům, které měly řídit plánování všech amerických ozbrojených sil. Ty byly stále orientovány na „řádné“ války mezi ozbrojenými silami hlavních mocností, daleko menší pozornost byla věnována operacím menšího typu, které byly v předcházejícím období nazývány jako „jiné než válka“ a nyní pouze jako „menšího typu“ (small-scale). Účast v nich byla obecně posuzována jako něco, co ozbrojené síly určitým způsobem degraduje a omezuje. Mohly by se dostat do krutého konfliktu, který se by ani v tom nejmenším nedotýkal nejdůležitějších národních životních zájmů. Vojská převaha Spojených států totiž stále vytváří riziko, že se protivníci mohou uchýlit k superterorismu, jak při vedením velkých válek (major wars), tak při vedení těch menších.

Afgánistán jako útočiště Al Kajdy a její postupná integrace s vojáky talibánského režimu proti Severní alianci znamená, že Al-Kajda plně nepřijala logiku vedení asymetrické války a cítila povinnost bránit území, jež drží. Jejich společné síly byly zaměřeny na konvenční boj, který chvilami připomínal více 19. než 21. století. Ale ani tam nebylo příliš důkazů, že události z 11. září podstatně změnily americký způsob vedení války. Ministerstvo zahraničí vynaložilo značné úsilí na to, aby navázalo nové vztahy s regionálními mocnostmi, včetně Pákistánu a Indie, nicméně Pentagon dával přednost zvítězit ve válce s co nejméně závazky. Chtěl se vyhnout nadměrné závislosti na určité afghánské frakci či členu mezinárodní koalice a pomocí strategického bombardování v kombinaci s operacemi speciálních sil dosáhnout rychlého vítězství.

Takže přes všechny diskuse o nové válce vyžadující nové myšlení jde stále o tradiční americkou strategii leteckých útoků. Spojenecká letecká kampaň proti Afghánistánu v říjnu 2001 měla podobné rysy jako proti Bosně v r. 1995 (Deliberate Force) a Srbsku v r. 1999 (Allied Force). Soustředila se na protileteckou obranu, prostředky velení a spojení, armádní sklady, příležitostně i na místa velení (leaderhip targets). Vzhledem k malému počtu vhodných cílů byl rozsah bombardování malý. Vznikly problémy kvůli slibu danému před válkou, že se útoky budou vyhýbat civilním obětem. Na konci října se USA uchýlily k nerizikové vojenské strategii (low-risk military strategy). Letouny B-52 začaly shazovat slepé bomby k vyznačení předem stanovených postavení Talibánu. To vyžadovalo úzkou spolupráci se Severní aliancí. Musely být odloženy pochyby o jejím bojovém potenciálu i námitky proti jejím politickým zásadám. Výsledky byly impozantní. Téměř tak rychle, jak padlo město na severu Mazar-e-Sharif, bojový duch Talibánu vyprchal. Série rychlých přesunů jednotek Severní aliance, za pomoci zrady, přeběhnutí, udělala zbytek.

Ze strategického hlediska byla situace podobná válce v Kosovu, kdy se NATO muselo obrátit na Kosovskou osvobozenou armádu (KLA), aby mohly jeho letouny lépe zaměřit srbské jednotky. KLA potom jako jediná vojenská síla v zemi získala značný politický vliv, ale ten byl později omezen díky rychlosti, s jakou se pozemní síly NATO, které na podobný okamžik čekaly, přesunuly, aby vyplnily vakuum, které zbylo po stažených srbských jednotkách. V případě Kábulu bylo vakuum vyplněno Severní aliancí. I když Severní aliance na veřejnosti souhlasila s vytvořením co nejširší vlády, ve skutečnosti projevovala jen malý zájem o přítomnost většího

počtu cizích armád v roli udržovatelů míru (peace-keeping role), ba dokonce bránila britským jednotkám, aby zaujaly své postavení. USA zájem o účast v mírových silách neměly, byť narůstalo nebezpečí, že si noví vítězové budou chtít vyrovnat staré účty a že se Afghánistán znovu rozpadne mezi svářící se frakce.

Před zahájením leteckých úderů bylo v Pentagonu jasné, že bude muset být zasazen značný počet pozemních jednotek. Brzy nastala velká úleva, když se zjistilo, že jejich nasazení nebude zapotřebí. USA si tak mohou na své konto připsat, alespoň co se týče počátečního stadia, další válku prakticky bez bojových ztrát. Ani nemusely být zavázány spojencům, kteří pro akce v Afghánistánu vyčlenili své jednotky, protože ty v konfliktu hrály jen okrajovou roli.

Třetí světová válka?

Může být tato kampaň označena jako třetí světová válka? Tímto způsobem ji jistě chápe Al Kajda, která si sama sebe představuje jako světové ohnisko politického hnutí, ovlivňující řadu regionálních konfliktů, kterých se účastní muslimové. Vojensky operuje v oblastech, kde i malý počet dobře vycvičených a vysoce motivovaných bojovníků znamená mnoho, a obrací se politickými výzvami ke všem nespokojeným muslimům. Politický apel zdůrazňuje její některé úspěchy, včetně demonstrativních teroristických činů. Situace by mohla být zhoršena neuváženými reakcemi Západu, jež by mohly vést jak k aktivaci mnoha latentních konfliktů, tak ke zhoršení těch, co již probíhají.

Na rozdíl od toho pojetí, západní země nechápu současné konflikty jako vzájemně propojené, ale spíše jako od sebe oddělené procesy, z nichž každý má svou vlastní vnitřní dynamiku a logiku, takže mezinárodní reakce na tyto konflikty se zákonitě musí měnit případ od případu, podle daných okolností. Rozhodující vliv mají postoje a chování jejich hlavních mezinárodních účastníků, zvláště Spojených států, a jejich reakce a chování ovlivňuje i další konflikty. Protože se americká politika v 90. letech stala politikou přísně omezené odpovědnosti (strictly limited liabilities), všichni zúčastnění, nejenom jen radikálové, se zajímají o to, jak přesně bude tato zodpovědnost stanovena.

Záměrem Al Kajdy bylo vydržet kampaň, demonstrovat svou schopnost udeřit na Ameriku způsobem, který by Washington pokládal za frustrující a ponižující. S každým takovým „úspěchem“, by autorita Spojených států jako světové velmoci byla snížena. Je zřejmé, že za všemi těmito útoky je snaha, donutit Ameriku neangažovala. Ty vlády, které by hledaly u USA pomoc, by se cítily stále více zranitelné. Radikálové by postupně získávali převahu a - v muslimském světě - by padly konzervativní režimy. Byla by to gerilová válka v globálním měřítku. Tato kampaň nezačala až 11. září 2001. Existují důkazy, že Al Kajda cvičila somálské kmeny, které bojovaly proti silám OSN v r. 1993, kde působil i poměrně silný americký kontingent. Samozřejmě že také zde, v Somálsku, se americká armáda držela koncepce kombinovaného vzdušného a pozemního boje (Air-Land battle).

Aby bylo dosaženo rozhodných výsledků proti místním milicím, byly zasazeny pozemní jednotky. Hlavním cílem byl generál Aideed, což vedlo 3. října 1993 k útoku na dva z jeho poručíků. Akce dopadla velmi špatně. Agenti Al Kajdy se podíleli na následujících srážkách, při kterých zahynulo 18 amerických vojáků (Army Rangers). Z vojenského hlediska se jednalo o drobnou potyčku, ale politicky to mělo velký význam. Krátce poté nařídil prezident Clinton, aby operace Restore Hope byla zakončena. Časté zmínky o „Mogadišu“ ukazují, jak hluboký vliv to mělo na americké myšlení. Bin Ládín se později zmínil o tom, jak všichni ti, co bojovali

v Somálsku, byli překvapeni „nízkou duchovní morálkou“ Američanů. Poznamenal, že „největší mocnost na světě“ odešla „díky odporu bezmocných, chudých a neozbrojených lidí“. Události v Somálsku měly vliv i na další protivníky Spojených států. V tomtéž měsíci se jedna americká loď vezoucí americké a kanadské vojáky pod vlajkou OSN musela vrátit zpět, protože v přístavních docích na Haiti byly shromážděny nepřátelsky naladěné davy lidí, které vykřikovaly: Somálsko, Somálsko! Smrt americkým vojákům! Také Srbové zakalkulovali do své strategie důraz jaký je kladen na bezpečnost amerických sil.

Politickou důležitost neurčuje rozsah vojenské operace. Tato malá potyčka znamenala přelom v celkovém vývoji mezinárodní politiky. Chybou strategie organizace Al Kajda bylo, že zašla podstatně dál než byly útoky na americké síly, které intervenovaly v konfliktech třetího světa. Pokud by se držela v určitých mezích, mohla mít podobné výsledky, jaké jsme viděli v Bejrútu i Somálsku, jež přivodily dlouhodobé změny americké vojenské filozofie - pro jakoukoli intervenci byly stanoveny přísné podmínky a prioritou se stala „ochrana sil“ (force protection). Al Kajda chtěla Spojené státy potrestat, zranit do té míry, že se v mezinárodní politice přestanou zcela angažovat. Existují důkazy, že útoky na americká velvyslanectví v Africe v srpnu 1998 byl také jistý druh odplaty za intervenci v Somálsku, ačkoliv v té době tyto útoky neměly žádný bezprostřední odstrašující účinek. Skupiny, které vyhlásují, že mají silnou náboženskou inspiraci, neodpovídají vždy představě západního, racionálně uvažujícího subjektu. Odplata je pro ně důležitá jen sama o sobě.

Úspěšná asymetrická strategie vyžaduje, aby slabí přesvědčili silné, že není v jejich zájmu pokračovat. Pokud může slabší, vysoce motivovaná strana, vydržet delší dobu, má čas na své straně. Klasická asymetrická strategie chce „dosáhnout Mogadišu, ne Pearl Harboru“. Situace se totiž výrazně mění, pokud je silnější strana zraněna do té míry, že se porážka slabšího stává jejím životním zájmem. Jako reakci na události 11. září výzkum veřejného mínění zaznamenal mohutné národní odhodlání a připravenost udělat vše nezbytné, aby byli potrestáni ti, co byli za tyto atentáty odpovědní. Výzkum ukázal, že naprostá většina dotazovaných byla toho názoru, že neefektivnější by byla vojenská akce v zahraničí, než budování obrany doma.

Politicky vymazat Al Kajdu není reálně možné, protože víra, která ji udržuje při životě, je hluboce zakořeněná. I po porážce v Afghánistánu může svou síť snadno přesunout do jiných zemí. Ale tato organizace může být mezinárodní veřejnosti znechucena, aura její neporazitelnosti může splasknout, vnitřně může být demoralizována. V opačném případě, pokud současná americká kampaň Al Kajdu neporazí a budoucí cíle boje proti terorismu, jakým je např. Irák, se ukážou jako velmi odolné, lze očekávat, že nastane odvrát od globální politiky. Americká vláda i obyvatelstvo budou pokládat návrat do „pevnosti Amerika“ jako jediný prostředek, jak se vyhnout rozhořčeným útokům teroristů.

Před 11. zářím závisela americká angažovanost ve světě na splnění mnoha různých předpokladů, což vedlo k obviňování z toho, že Amerika jedná sobecky, na základě svých vlastních podmínek, či pouze tehdy, když se jí to právě hodí. Zvláště Bushova administrativa ještě více než její předchůdci byla toho názoru, že angažovanost v občanských válkách vzdáleného třetího světa, vyžadující vnější zásah v zásadě s policejními povinnostmi a podporou následné obnovy zničené společnosti, je luxusem, který si Amerika nemůže dovolit. Americké vojenské přípravy byly zaměřeny na velkou válku (decisive battles) s pravidelnými ozbrojenými silami. Jestliže šok z 11. září vedl ke zvrácení tohoto kurzu, potom se stal velmi důležitým mezníkem mezinárodní historie. Od této chvíle, místo aby americká bezpečnostní politika byla směřována proti hypotetickému, stejně silnému soupeři (peer competitors), musí USA

brát mnohem vážněji problémy slabých států a konflikty, které vedou. Musí dávat pozor na nebezpečí, jež vniká z hlubokých křivd, a na ideologie, které je využívají.

To měl na mysli Tony Blair, jenž vyhlásil, že tento šok poskytuje reálnou příležitost otevřít svět:

Země přehodnocují své vztahy s druhými, uvažují nad možností jejich nového pojetí. Jsou vytvářeny nové aliance. Formuje se nový pohled na svět. A vše se to děje velmi rychle. Ve světě diplomacie se objevila zkratka. Měli bychom ji uchopit a využít, jinak náš svět sklouzne zpět do politické strnulosti [19].

Blair vlastně tyto názory zastával již od začátku svého nástupu do funkce britského premiéra. Neexistuje však žádný přímý důkaz, že tyto názory sdílí také Bushova administrativa. Navzdory různým prohlášením, že se musíme více angažovat, abychom zamezili teroristům vytvářet pro sebe výhodné politické podmínky či bránit destabilizaci nepříteli silných režimů, úspěšná kampaň proti Talibanu a organizaci Al Kajda v Afghánistánu by mohla vést americké politiky k přesvědčení, že dosavadní zahraniční a vojenská politika je zřejmě správná. Jejich prohlášení musí být ještě potvrzena závaznými smlouvami, účastí v mírových operacích (peacekeeping) a na národní obnově (nation-building). Ovšem zdůrazňování zlaté střední cesty ve válce proti terorismu naopak ukazuje, že místo „velké diskontinuity v zahraniční politice“ jsou opět posilovány unilaterální tendence.

Americká válka proti terorismu zatím hledá svou cestu a není žádný důvod předpokládat, že její další stupně budou snadnější než ty první. Zda na jejím konci dojde či nedojde k transformaci mezinárodní politiky, takže by tyto procesy mohly být popsány jako třetí světová válka, to ještě uvidíme.

Lawrence Freedman: The Third World War?, Survival, Winter 2001-02, zkráceno, upraveno / red.

Literatura:

- [1] **President George Bush:** Address to a Joint Session of Congress and the American People, 20 Sept. 2001, United States Capitol, Washington, D.C.
- [2] **Magnus Ranstorp:** Interpreting the Broader Context and Meaning of Bin Laden's Fatwa, *Studies in Conflicts and Terrorism* 21, 1998.
- [3] **Maureen Dowd:** That Yankee Music, *The New York Times*, 4 Nov., 2001.
- [4] **Comments by Secretary of Defense Donald Rumsfeld,** 29 Sept. 2001.
- [5] **Kenneth Campbell:** Explaining the Weinberger-Powell Doctrine, *Armed Forces and Society*, Spring 1998.
- [6] **Michael O'Hanlon:** Prudent or Paranoid? The Pentagon's Two War Plans, *Survival*, Spring 2000.
- [7] **Col. Harry Summers:** On Strategy, A Critical Analysis of the Vietnam War. Presidio Press, Novato, CA, 1982.
- [8] **Remarks by President George W. Bush at US Naval Academy Commencement,** 25 May 2001.
- [9] **William S. Cohen:** Report of the Quadrennial Defense Review, DoD, May 1997.
- [10] **Joint Vision 2020.** Joint Staff, DoD, Washington, D.C. 2000.
- [11] **E. Sprinzak:** Rational Fanatics, *Foreign Policy*, September/October 2000.
- [12] **Ian Roxborough:** The Hart-Rudman Commission and the Homeland Defense, Strategic Studies Institute, US Army War College, September 2001).
- [13] **Harvey K. Kushner:** Suicide Bombers: Business as Usual. *Studies in Conflict and Terrorism* 19, October/December 1996.
- [14] **George J. Tenet on the World-wide Threat 2001.** National Security in a Changing World, 7 Feb. 2001.
- [15] **Richard K. Betts:** The New Threat of Weapons of Mass Destruction. *Foreign Affairs* January/February 1998.
- [16] **Wesley K. Clark:** Waging Modern War: Bosnia, Kosovo and the Future of Conflict. New York: Public Affairs, 2001.
- [17] **Condoleezza Rice:** Promoting the National Interests. *Foreign Affairs*, January-February 2000.
- [18] **Quadrennial Defense Review Report.** 30 Sept. 2001.
- [19] **Tony Blair:** Lord Mayor Banquet, Guildhall, 12 Nov. 2001.